

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Анотація. В статті досліджуються особливості впливу державної політики на аграрний сектор економіки. Цей вплив проявляється у різних формах і способах, які за своєю сутністю застосовуються як регулювання аграрного ринку та підтримка сільськогосподарських підприємств. Виявлено, що державну політику потрібно проводити таким чином, щоб вона набувала рис підтримки, а не регулювання. Встановлено, що державна підтримка повинна бути спрямована на якісні показники при виробництві продукції сільськогосподарськими підприємствами, що ефективніше впливатиме на їх стабільність та розвиток.

Ключові слова: державна політика, державна підтримка, державне регулювання, аграрний сектор, сільськогосподарські підприємства, ринок, ринкове середовище.

Постановка завдання. Високорозвинутий та ефективний аграрний сектор економіки будь-якої держави є запорукою стабільності продовольчої безпеки. Проте досягти високих показників функціонування цього сектору дуже не просто. У працях багатьох вчених неодноразово відмічалось, що аграрний сектор економіки є специфічним та складним за своєю сутністю, за особливостями господарювання, у виробництві, зберіганні та реалізації продукції тощо. Враховуючи дані особливості для забезпечення продовольчої безпеки та розвитку сільгоспвиробників потрібне втручання з боку держави, що має проявлятися у різних методах та способах впливу на суб'єктів функціонуючих у аграрному секторі та суб'єктів причетних до нього.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження ефективності механізму державної політики та його впливу на економіку країни у працях вчених відбуваються постійно. Питаннями належного застосування державної політики щодо аграрного сектору займалися такі вчені: Бородіна О. М., Дем'яненко М. Я., Діброва А. Д., Замикула В. В., Зінченко Н. В., Зоря С. І., Кваша С. М., Лузан Ю. А., Самуельсон П. та інші.

Враховуючи зміни, що відбуваються на ринку, в тому числі й аграрному, державна політика щодо регулювання та підтримки сільськогосподарських

товаровиробників залишається актуальною, а отже потребує постійних досліджень та вдосконалень.

Постановка завдання. Метою статті є характеристика форм та методів державної політики щодо аграрного сектору економіки та визначення способу їх раціонального й ефективного застосування і їх вплив на діяльність сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить зарубіжний та вітчизняний досвід, вільний (нерегульований) аграрний ринок неспроможний забезпечити ефективне розв'язання загальнонаціональних соціально-економічних проблем, особливо якщо вони не збігаються з приватним підприємницьким інтересом. Це потребує формування збалансованої взаємодії ринкового й державного механізмів регулювання [4, с. 45]. В залежності від ситуації, яка склалась чи прогнозується на ринку агропромислового виробництва державні органи повинні контролювати хід подій на ньому, щоб не допустити негативних змін, які можуть вплинути на виробників сільськогосподарської продукції, на переробні підприємства, на споживачів і в загальному на продовольчу безпеку країни. Для цього необхідно вибудувати ефективний державний механізм впливу на аграрний сектор економіки, який реалізовуватиметься регулюванням та підтримкою всіх складових пов'язаних із цим сектором.

Причому вчені вважають, що у питаннях державного регулювання не може бути одного рішення раз і назавжди, оскільки це залежить не тільки від політичних та економічних чинників, але й від фактора часу, рівня забезпечення продовольчої безпеки країни, ефективності застосування різноманітних механізмів, готовності інституційної системи [4, с. 45]. З боку держави необхідний постійний контроль для підтримання розвитку аграрного сектора, це насамперед пов'язано з тим, що ринкове середовище не є стабільним, а завжди трансформується, видозмінюється під дією різноманітних чинників. Тому аграрна політика держави повинна базуватись на цих видозмінах і пристосовуватись до них та навіть краще, якщо ці зміни будуть передбачатись, а рішення прийматимуться завчасно.

У світовій практиці застосовується шість методів державного впливу на ринкове середовище.

1. Антимонопольна політика, що складається із законів, які забороняють певні дії або обмежують діяльність певних структур.
2. Стимулювання конкуренції шляхом створення умов для її посилення.
3. Регулювання, яке дозволяє спеціальним органам слідкувати за цінами, обсягами виробництва, входженням в ринок і виходом з нього підприємств у галузях, що регулюються.
4. Державна власність на монополії.
5. Контроль цін на більшість товарів та послуг.
6. Податки.

Перші три засоби є основою державної політики у розвинених країнах. Останні три підходи характерні для країн, що розвиваються [11, с. 184]. Виходячи із тверджень П. Самуельсона, робимо висновок, що методи регулювання аграрного сектору використовуються переважно у слаборозвинутих країнах, а методи підтримки та стимулювання застосовуються у стабільних та високо розвинутих державах.

Безперечно, що процес формування аграрної політики в Україні і на сьогодні супроводжується великою сукупністю винятково складних процесів макро-, мезо- і мікрорівнів. Проте, незаперечним є та обставина, що вироблені за останні роки чинники впливу на аграрний сектор є об'єктивними, і такими, що в цілому відповідають практиці державного регулювання сільського господарства у передових країнах світу [8]. До них відносимо такі чинники: макроекономічні; інституційні; структурні; бюджетні; податкові; фінансово-кредитні; ціноутворюючі; зовнішньоекономічні; екологічні; соціальні. Проте представлені чинники не завжди використовуються вдало та ефективно для вітчизняного аграрного комплексу. На це впливають не вчасні та не повністю продумані й впроваджені в дію нормативно-правові акти та розпорядження; або вигідні вони лише для окремих суб'єктів аграрного ринку, переважно для великих сільськогосподарських структур.

Державна підтримка агропродовольчого сектора – це один з пріоритетних напрямів економічної політики в багатьох країнах світу, яка розглядається як необхідний інструмент аграрної політики держави в умовах ринку. У цих цілях застосовують гарантовану скупку надлишків продукції по знижених цінах, закупівельні і товарні інвестиції на ринку продовольства, специфічні форми пільгового кредитування, митне регулювання (економічне і адміністративне) [6].

В даний час, розглядаючи питання державної підтримки агропродовольчого сектора економіки, необхідно зазначити, що державне регулювання може бути прямим, умовно-прямим і непрямим. Той або інший варіант держрегулювання може застосовуватися залежно від правового статусу державного органу або організації. Так, органи представницької влади беруть участь в держрегулюванні за допомогою законодавчих актів. Вони, виходячи з рівня своєї компетенції, повинні займатися законотворчістю, сприяючи найбільш успішному розвитку галузей аграрного сектора [5]. Тому державну підтримку даного сектору економіки та сільськогосподарських підприємств зокрема, слід розглядати в залежності від:

- рівнів: загальнодержавну, регіональну (зональну), місцеву та пооб'єктну.
- виду діяльності: державна підтримка рослинницького та тваринницького напрямку.
- суб'єктів господарювання: особисті селянські господарства, фермерські господарства, кооперативи, малі підприємства, середні та великі (агрохолдинги) підприємства.
- реалізації продукції: для внутрішнього споживання та орієнтованих на експорт; для переробної галузі чи безпосередньо покупцю.

Державна підтримка аграрно-продовольчого сектору може відбуватись за такими напрямками:

- надання субсидій, дотацій та компенсацій, так звана пряма державна підтримка;

- пільгове кредитування сільськогосподарських виробників як короткострокове, так і довгострокове, що характеризується відшкодуванням різниці процентної ставки;
- забезпечення суб'єктів агропромислового комплексу машинно-тракторним парком на умовах оренди чи лізингу;
- розвиток окремих напрямів діяльності, форм господарювання;
- фінансування регіональних цільових програм розвитку виробництва сільськогосподарської продукції на безповоротній основі тощо.

Державне регулювання діяльності сільськогосподарських підприємств згідно з практикою необхідно удосконалювати розвитком регіональних програм підтримки сільського господарства. На думку Зінченко Н. В., лише розвиток регіональних цільових програм стимулює ефективність виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення рівня доходів працівників, які задіяні у сільському господарстві, захист вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника від недобросовісної конкуренції, покращання продовольчого забезпечення як регіону, так і країни загалом [6].

Для покращення ситуації на ринку сільськогосподарської продукції та виводу його на значно вищий та конкурентоспроможний рівень як на внутрішній так і зовнішній арені, необхідно скоригувати чинники впливу на цей ринок та умови функціонування його суб'єктів. Для цього, перш за все, потрібно модернізувати існуючі форми, методи та способи державної політики, зосередитись на формуванні нових напрямів і механізмів її реалізації. При цьому аграрна політика держави повинна бути пристосована до коротко- та довгострокових потреб ринку. Використання бюджетних коштів мають спрямовуватись в більшості на підтримку сільськогосподарських підприємств, а обмежуватись відповідно окремими обмеженнями та контролем. Проте, щоб підвести ринкове середовище до сприятливої ситуації, в першу чергу необхідно застосувати ряд грамотних впроваджень, які будуть корисні та вигідні усім учасникам аграрного сектору економіки із посиленням їх конкурентних позицій на міжнародному ринку.

Серед основних пріоритетів можна виділити: побудова якісного ринкового середовища та ефективного соціально-економічного розвитку агроформувань; системне поєднання державної та регіональної політики з метою удосконалення механізму державної політики аграрного сектору економіки; зміна та покращення основних пріоритетів розвитку системи земельних відносин тощо.

Найадекватнішою системою державної підтримки, що враховує особливості перехідної економіки є перехід до прямих виплат сільськогосподарським товаровиробникам незалежно від розмірів господарства та організаційно-правових форм [1]. З цією позицією ми не зовсім згодні, адже при наданні державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам необхідно враховувати їх розміри. Конкуренційні можливості малих та великих підприємств на ринку є різними, тому розглядаючи їх як суб'єктів для державної підтримки потрібно її впроваджувати так, щоб не зменшити ці можливості для одних та збільшити відповідно для інших. Тобто, державна підтримка повинна бути спрямована на менш захищених на ринку господарств для їх подальшого розвитку.

Мета державної підтримки має полягати не у стимулюванні конкретних видів продукції чи стимулюванні використання конкретних видів ресурсів для виробництва, а в забезпеченні загального запасу міцності сільгоспвиробників для створення конкурентного середовища. При переході від субсидування виробництва до застосування прямих виплат на га/гол створюються умови для забезпечення того, щоб рішення сільськогосподарських товаровиробників базувалися не на обсягах очікуваних субсидій, а на ринкових сигналах [1]. В даному випадку ми погоджуємось із викладеним текстом й підкреслимо, що при виході на міжнародний ринок дані методи прямих виплат є дуже важливими, адже підприємства повинні покращувати не тільки кількісні показники виробництва продукції, а й якісні.

Висновки. Таким чином відзначимо, що вплив державної політики на виробників сільськогосподарської продукції має здійснюватись однозначно, що

насамперед пов'язано із специфічністю аграрного сектору, нестабільністю ринкового середовища та посиленням монополій тощо. Форми та способи державного впливу потрібно застосовувати таким чином, щоб вони використовувались як підтримка сільськогосподарських підприємств, а не їх контроль та стримування. При цьому виробництво продукції даними підприємствами все більше має бути спрямоване на якісні показники, що дозволить їм зайняти гідні конкурентні позиції на внутрішньому й зовнішньому ринках.

Література:

1. Бородіна О. М. Державна підтримка сільського господарства: концепція, механізми, ефективність / О. М. Бородіна // Економіка сільського господарства. – 2006. – С. 106-125.
2. Дем'яненко М. Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку : [доп. на Дев'ятих річних зборах Всеукр. конг. вчених економістів-аграрників 26-27 квітня 2007 року]. / М. Я. Дем'яненко. – К. – 2007. – С. 36.
3. Діброва А. Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва : автореф. дис. на здобуття вчен. ступеня докт. екон. Наук : спец. 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством / А. Д. Діброва. – К. – 2008. – 40 с.
4. Діброва А. Д. Удосконалення державного регулювання сільськогосподарського виробництва в Україні / А. Д. Діброва // Економіка АПК. – 2009. - № 7. – С. 44-50.
5. Замикула В. В. Напрями державної підтримки агропродовольчого сектора економіки в умовах глобалізації економіки / В. В. Замикула. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=258>.
6. Зінченко Н. В. Основні напрями державної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва / Н. В. Зінченко // Електронний ресурс : Режим доступу : <http://elibrary.nubip.edu.ua/13116/1/11znv.pdf>.

7. Зоря С. І. Зміна фокуса аграрної політики та розвитку села в Україні: висновки та перспективи для руху вперед / С. І. Зоря. – К. : КНЕУ, 2005.
8. Кваша С. М. Аграрна політика та чинники її реалізації в нинішніх умовах трансформації сільського господарства України / С. М. Кваша // Вісник СНАУ. Серія «Економіка та менеджмент», вип. 6/1. – 2010. – С. 3-11.
9. Лузан Ю. А. Розвиток державної підтримки аграрного сектору України в умовах членства в СОТ / Ю. А. Лузан // Облік і фінанси АПК. – 2008, №3. – С. 6-12.
10. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року. Закон України. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>.
11. Самуельсон П. Экономика / П. Самуельсон, В. Нордхаус ; [пер. з англ. под ред. Н. В. Шульпиной]. – М. : Вильямс, 2001. – 688 с.
12. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки (на період до 2020 року) / Електронний ресурс. – Режим доступу : http://www.uaan.gov.ua/sites/default/files/strateg_do_2020r.pdf.

***Аннотация.** В статье исследуются особенности влияния государственной политики на аграрный сектор экономики. Это влияние проявляется в различных формах и способах, которые по своей сути применяются как регулирование аграрного рынка и поддержка сельскохозяйственных предприятий. Выявлено, что государственную политику нужно проводить таким образом, чтобы она приобретала черты поддержки, а не регулирования. Установлено, что государственная поддержка направлена на качественные показатели при производстве продукции сельскохозяйственными предприятиями, эффективно влияют на их стабильность и развитие.*

***Ключевые слова:** государственная политика, государственная поддержка, государственное регулирование, аграрный сектор, сельскохозяйственные предприятия, рынок, рыночная среда.*

***Abstract.** In the article analyzes the impact of public policy on the agricultural sector. This effect manifests itself in various forms and methods, which by their nature are used as agricultural market regulation and support farmers. Found that public policy should be conducted in such a way that it acquired traits support rather than regulation. Found that government support aimed at quality indicators in the production of agricultural enterprises effectively affect their stability and development.*

***Keywords:** public policy, public support, government regulation, agriculture, farmers, market, market environment.*